

HET GAAT GOED MET DE KERKUIL IN GOOI EN OMSTREKEN

Rick van den Akker

Sinds oktober 1990 is de Vogelwerkgroep 't Gooi en Omstreken bezig met de Kerkuil (Latijnse naam *Tyto alba*). Ook in Utrecht en de Flevopolders zijn vrijwilligers actief. Vooral in de Flevopolders heeft men hiermee succes.

De werkgroep Kerkuilen van de VWG houdt zich momenteel voornamelijk bezig met het plaatsen van nestkasten op geschikte lokaties. Tevens wordt getracht om alle waarnemingen van Kerkuilen in het gebied te verzamelen. In de toekomst zou gedacht kunnen worden aan verdere bescherming. Bijvoorbeeld door het verbeteren van de voedselvoorziening (zogenaamde "muizenhaarden") en het biotoop (houtwallen). Muizenhaarden zijn plekken die aantrekkelijk zijn gemaakt voor muizen en daardoor geschikt zijn als onderdeel van het jachtgebied van de Kerkuil.

De Kerkuil is een vogel van een kleinschalig, open gebied met houtwallen en heggen. Het is de enige uil met een hartvormige sluier op zijn gezicht. Een bijnaam van de Kerkuil is Katuil. Als de Kerkuil in het donker op een paaltje langs de weg zit en beschenen wordt door de koplampen van een auto, dan lijkt hij op een kat. Ook het geluid dat hij maakt lijkt op een kat. De Kerkuil kan echter verschillende soorten geluiden voortbrengen. Af en toe lijkt het op het gillen van een varken.

De Kerkuil komt helaas voor op de Rode Lijst (lijst van soorten vogels die in Nederland met uitsterven worden bedreigd). In het Natuurbeleidsplan is de Kerkuil genoemd als een van de soorten die beschermd moeten worden, omdat hij een signaalfunctie vervult voor de kwaliteit van een ecosysteem.

In principe is de Kerkuil een standvogel, maar vooral jonge dieren kunnen soms ver uitzwermen.

Het voedsel bestaat voornamelijk uit de Veld-, Bosspits- en Huisspitsmuis. Andere kleine zoogdieren en vogels worden ook gegeten.

In 1988 broedde 81% van alle Kerkuilen in nestkasten. Van oudsher broedt de Kerkuil in kerktorens, schuren, molens, kastelen en holle bomen. In de Flevopolder is vastgesteld dat de Kerkuil ook broedt in korenschoven.

Achteruitgang

In de zestiger en zeventiger jaren is de Kerkuil in Nederland zeldzaam geworden. Helaas geldt dit ook voor ons werkgebied. Gelukkig neemt landelijk de stand van de Kerkuil de laatste jaren weer toe.

Doordat de Kerkuil over geringe vetreserves beschikt, vallen er in strenge winters met zware sneeuwval veel slachtoffers. Zo broedden er vóór de strenge winter 1962/1963 in daljaren minstens 1800 paren en in topjaren ten minste 3500 paren. In 1963 waren er nog slechts enkele tientallen paren over.

Ook in de ons omringende landen is de Kerkuil sterk in aantal afgenomen.

Vermoedelijk als gevolg van moderne landbouwmethoden is herstel lange tijd niet mogelijk geweest. Door intensivering van de graslandcultuur is het gebied waar geregeld veldmuizenplagen voorkwamen veel kleiner geworden. Tevens wordt er geen of weinig graan meer bewaard in schuren. Hierdoor komen knaagdieren daar amper meer voor. De Kerkuil kan dan overschakelen op spitsmuizen in houtwallen. Deze werden echter in dezelfde periode steeds meer en meer gerooid. De wegbermen resteren dan nog als jachtgebied, maar door de sterke toename van het autoverkeer vallen hier veel slachtoffers. Andere oorzaken van de achteruitgang zijn het gebruik van landbouwgif, verloren gaan van broedgelegenheid door het afsluiten van kerktorens en van de uilegaten in boerenschuren en soms door opzettelijke verstoring.

Uit ringgegevens van de Kerkuil blijkt dat 30% van de dood teruggemelde Kerkuilen verkeersslachtoffer werd. De meeste slachtoffers vallen in de maanden oktober en november, circa 50% van het totaal. Volgens Johan de Jong uit Ureterp, de kerkuilenman in Friesland, zijn er in 1990 en 1991 meer dan 4000 Kerkuilen om het leven gekomen door het verkeer. Hij stelt dat jaarlijks 70 tot 80% van de Kerkuilen sterft door het autoverkeer.

In Flevoland werden in de periode van 26 juni 1990 tot 1 mei 1991 79 verkeersslachtoffers gevonden. Hiervan zijn er 66 in Zuidelijk Flevoland aangetroffen, voornamelijk langs de A6 tussen de Praamweg en Almere-Stad. Pas in de loop van de jaren tachtig is de vogel enigszins in aantal toegenomen. Het ophangen van nestkasten heeft hier sterk aan bijgedragen. Dit blijkt wel uit het feit dat veel Kerkuilen in nestkasten broeden in plaats van in natuurlijke holten.

Volgens de "Atlas van de Nederlandse Broedvogels" kwamen in het daljaar 1973 200-350 paren tot broeden. In het topjaar 1974 waren dat er 450-700. In de jaren 1975, 1976 en 1977 schommelde het aantal broedparen tussen de 300 en 600.

In Eemnes broeden al tientallen jaren een of twee paren. Op een plek broeden al meer dan honderd jaar Kerkuilen.

Tot 1940 werd de soort aangetroffen in: Naardermeer, Eemnes, Hilversum, Laren en Bussum. Over de periode 1940-1970 zijn broedgevallen bekend in: Naardermeer, Huizen, Eemnes, Nederhorst den Berg, 's-Graveland, Kortenhoef, Ankeveen, Laren, Naarden en Blaricum.

Sinds 1970 zijn alleen broedgevallen bekend uit Eemnes en de Horstermeer (1971).

Nestkasten

Sinds oktober 1990 zijn er door de werkgroep 26 kasten opgehangen. Samen met de reeds bestaande twee kasten in Eemnes betekent dit dat er 28 nestkasten voor Kerkuilen in het werkgebied hangen. De kasten worden opgehangen op geschikte plekken. Dit zijn vooral plaatsen waar Kerkuilen worden waargenomen. Het beste is een kast plaatsen als er een uil zit. Maar ook als er in het verleden een uil heeft gezeten en de situatie is niet (te veel) gewijzigd. Ook een dode Kerkuil kan een aanwijzing zijn van een geschikte broedplaats. Daarom ben ik ook zeer geïnteresseerd in alle waarnemingen van Kerkuilen.

Er wordt getracht om kerktores weer geschikt te maken voor de Kerkuil.

In het verleden zijn veel torens met gaas afgesloten, omdat duiven en Kauwen in de torens broedden en daar voor overlast zorgden. Hierdoor kon de Kerkuil echter ook niet meer in de torens komen. Er is echter wel een oplossing voor ontwikkeld. Aan de kerkuilenkast wordt een pijp in een knik bevestigd. In het gaas wordt een gat gemaakt. Door nu de pijp in het gat te laten uitkomen is de kast alleen door de pijp te bereiken. Alle vogels hebben een hekel om door de donkere pijp te gaan, alleen de Kerkuil heeft hier geen probleem mee.

Met de aanwezige Kerkuilen in de Flevopolder is er een goede kans dat er door het uitzwermen van deze vogels Kerkuilen in kasten komen. Ook in de Haarlemmermeer en het aangrenzende gebied in Utrecht worden Kerkuilen waargenomen.

Broedsucces en waarnemingen

Landelijk is de Kerkuil de laatste jaren in aantal toegenomen. In Friesland en Drenthe is de verwachting dat het "vol" is. In 1990 broedden er in heel Nederland ongeveer 100 paren Kerkuilen. In 1991 was er een toename tot 1200 paren, waarvan echter slechts de helft daadwerkelijk tot broeden kwam. Dat kwam doordat de stand van de Veldmuis, hoofdvoedsel van de Kerkuil, een dieptepunt kende. Per broedpaar kwamen er in 1990 gemiddeld 3,5 à 4 jongen groot en in 1991 slechts 2 jongen.

Broedparen in Nederland sinds 1976:

Jaar	Broedparen	Jaar	Broedparen	Jaar	Broedparen
1975	100	1981	182	1987	258
1976	194	1982	189	1988	388
1977	222	1983	225	1989	700
1978	216	1984	254	1990	1100
1979	104	1985	213	1991	1200
1980	136	1986	221		

In de Flevopolder is de toename explosief geweest.

1988: 9 paar
1989: 34 paar
1990: 33 paar (inclusief broedsels in najaar: 54 paar)
1991: 27 paar

Er waren in 1990 meer dan 200 jongen. Door de goede veldmuizenstand was er sprake van een topjaar.

In Noord-Holland heeft in 1990 in de Wieringermeerpolder voor het eerst sinds vele jaren een Kerkuil gebroed. In 1991 waren er in Noord-Holland vijf broedgevallen (o.a. in de gemeente Zijpe). Helaas zijn er in totaal slechts 12 jongen uitgevlogen. Dat het steeds beter gaat met de Kerkuil in Noord-Holland blijkt wel uit de negen broedparen en 31 uitgevlogen jongen in 1992.

Afgezien van de broedgevallen in Eemnes zijn uit het werkgebied van de VWG de volgende waarnemingen bekend vanaf 1970:

11 januari 1970 in Kortenhoef
28 december 1976 bij Muiderberg
26 september 1987 bij de Hollandse Brug

In 1991 zijn er 18 waarnemingen bekend in het werkgebied. Helaas betrof het in zes gevallen een dood exemplaar, waarvan er drie verkeersslachtoffer waren. Bij het plaatsen van de kasten wordt getracht om zoveel mogelijk de drukke wegen te mijden. Dit is echter in het Gooi en omstreken zeer moeilijk door de vele wegen. De meeste Kerkuilen zijn gezien in de omgeving van Weesp, Muiden en Muiderberg.

In 1992 zijn tot nu toe op vier verschillende plekken uilen gezien

Naast de bekende broedgevallen in Eemnes heeft de Kerkuil in 1991 mogelijk gebroed op een nieuwe plek in Eemnes en in Huizen. De nieuwe plek in Eemnes is moeilijk bereikbaar (zit in een spouwmuur). In Huizen zouden Kerkuilen gebroed hebben in een kast die buiten hangt in een bosachtig gebied, dat wel geschikt lijkt voor Bosuilen maar niet voor Kerkuilen. In de kast zijn echter wel braakballen van de Kerkuil gevonden. Tevens hebben de bewoners van het huis waar de kast hangt, geregeld een Kerkuil zien wegvliegen. Eén keer hebben zij twee uilen uit de kast zien vliegen.

In 1992 is er een broedgeval in Weesp geweest. Helaas is de exacte plaats niet bekend. De ouders met drie jongen zijn wel gezien bij een boerderij waar een kast is opgehangen. De vogels hebben hier echter niet gebroed.

In Eemnes vliegen op één der lokaties gemiddeld vier jongen per jaar uit. Op de andere lokatie vlogen in 1990 vijf jongen uit.

De sterke toename van waarnemingen vanaf 1991 kan twee oorzaken hebben:

1. Er zijn meer Kerkuilen, dus is de kans op waarneming groter;
2. Vanaf oktober 1990 is de kerkuilenwerkgroep actief.

Door de diverse contacten zijn van verschillende mensen waarnemingen ontvangen, die anders wellicht niet gemeld waren.

Toekomst

Momenteel zijn er plannen en afspraken om nestkasten te plaatsen. In verband met privacy van de eigenaars en de bescherming van de Kerkuilen worden de lokaties niet exact aangeduid. Het betreft de volgende lokaties:

- een kast in het Muiderslot
- een kast in een kapel in Muiderberg
- twee kasten in kerktorens in Eemnes
- een kast elders in Eemnes
- een kast in gemaal in Eemmeer (polder Oostermeent)
- twee à drie kasten in Eemerpolder (bij nieuwe boerderijen)
- één à twee kasten omgeving Kasteel Groeneveld

- circa tien kasten in de Vechtstreek (bijvoorbeeld de Klompweg langs de Vecht, Vreeland, Nigtevecht, Nederhorst den Berg, Horstermeerpolder)
- een kast in Fort Uitermeer
- circa vijf kasten in Kortenhoef, 's-Graveland en Ankeveen
- één à twee kasten in Huizen (omgeving Limiten)
- een kast in de bebouwde kom van Blaricum

Tot slot

Gezien de vele waarnemingen vermoeden we dat binnen enkele jaren de kerkuilenstand in het Gooi, de Vechtstreek en de Eempolders zal vermeerderen. De reeds aanwezige Kerkuilen in Eemnes en de ons omringende gebieden (o.a. de Flevo-polders) zullen als bakermat een belangrijke rol hierin spelen. De jongen van de Eemnesser vogels zullen tijdens hun omzwervingen de opgehangen nestkasten toch ooit eens moeten ontdekken.

Zoals uit het voorgaande blijkt ben ik zeer geïnteresseerd in alle waarnemingen (ook oude) van de Kerkuil. Hiervoor kunt U contact opnemen met Rick van den Akker, telefoon nr. 02153-83071.

Ook als U denkt een goede lokatie te weten om een kast op te hangen kunt U mij bellen.

Geraadpleegde literatuur:

- Holleman L. - Verkeersslachtoffers onder de Kerkuilen - Op het Vinketouw, nr. 12, 1989.
- Jonkers, D.A., e.a. (red.) - Vogels tussen Vecht en Eem- Kerkuil 1987
- Liosi, A. - Mortaliteit bij Kerkuilen in Flevoland in 1990 - Publicatie in Vogels in Flevoland 1990 nr. 1, 1992
- Osieck, E. en A.Liosi - Kerkuilen in Flevoland in 1990 - Publicatie in Vogels in Flevoland 1990 nr 1, 1992.
- Teixeira, R.M. (red.) - Kerkuil - Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1979
- Vogelbescherming Nieuwsbulletin - Nieuwsbrief Kerkuil 1991 - 4e jaargang nummer 3, mei 1991
- Vogelbescherming Nieuwsbulletin - Nieuwsbrief Kerkuil 1992 - 5e jaargang nummer 2, juni 1992
- Vogelbescherming - Kerkuil - folder uit 1989
- Vogelbescherming - Vogels - maart/april 1992, pagina 9.

